

Fragmenten uit het Dagverhaal van een Frieschen Vrijwilliger in de nadagen van Waterloo.¹⁾

St. Saulve, 16 Aug. 1815.

Ik had heden de wagt op de voorposten. Valenciennes ligt maar een quartier uur gaans van ons, en wij kunnen de fransche schildwagten, zijnde douaniers en nationale guardes duidelijk zien staan. Onze hoofdwagt is in eene oude smederij en is vrij morsig. Gelukkig zijn hier twee goede herbergen, in eene van welke wij onze societeit hebben opgericht bij monsieur Fally Jolie, een leelijke schoelje van een Franschman, doch zijne dogter mamzel Izabelle is zo veel te liever, en een vriendelijke aardige meid. Het andere logement is van Mr. Potin Fatin. Dog hier is niet veel

¹⁾ Dit dagverhaal bevindt zich onder de familiepapieren der dames de Carpentier te Koudum, die het mij welwillend in bruikleen gaven. Het is een manuscript in groot kwarto formaat en beslaat 121 pagina's. Het is eigenhandig geschreven door Bavius Antonius van Hylekama, zoon van Johan Petrus van Hylekama, gecommiteerde staat ten landsdage, later representant des Frieschen volks en Tilia Nauta op Benkenswijk te Sondel (1795). Zijn zuster Aletheja Aurelia was gehuwd met Mr. H. de Carpentier. Zijn broeders waren Tinco Andringa en Cornelius Franciscus Frisius Nauta van Hylekama. Hij trok als vrijwilliger uit met de compagnie infanterie jagers no. 16, die 13 Juli 1815 Leeuwarden verliet met bestemming naar Mons in Frankrijk. De compagnie groot 65 manschappen, verdeeld in vier sectiën, stond onder commando van kolonel van Hulstein; officieren waren F. Brouerius van Nidek, M. Hanegraaf en Lutjes. Men kantonneerde in de omstreken van Valenciennes. Tot vijandelijkheden kwam het niet en in October was men weer thuis. Het journaal is op zeer onderhoudende wijze geschreven en heeft als bron voor de zedengeschiedenis waarde. De schrijver werd later secretaris van Gaasterland.

Men zie over deze expeditie nader: W. Eekhoff, *Friesland in 1815*, Leeuwarden, 1865, blz. 60—68, en *Herinneringen uit 1815*, door eenen Frieschen vrijwilligen jager, Leeuwarden, 1866. WUMKES.

te doen. Onze Colonel geeft ons hoop van eerstdaags permissie voor ons te zullen verkrijgen om naar Valenciennes te gaan.

17 Aug.

Heden worden Nauta en ik gescheiden, dewijl ik, mijn broeder, Schelle en Biersma ga logeeren bij een Monsr. Delvolé Jozef, alwaar wij het heel goed hebben, zijnde een rijke of tenminste welgestelde boer. De familie bestaat uit man, vrouw en twee lieve, aardige dogters, de oudste Aurelie en de andere Charlotte en een zoon van 10 à 11 jaar, een hubsche familie. De mama des huizes is zeer met ons ingenomen en wij zijn het niet minder met deze twee lieve meisjes, die voor haare stand zeer wel zijn opgevoed en te Valenciennes hebben school gelegen. Ik heb thans het genoegen om op een goed bed te mogen slaapen, hetweik mij zedert Mainz niet heeft mogen gebeuren.

18 Aug.

Niets bijzonders. Gaan een wandeling in den omtrek doen en houden ons coffyhuis in eene herberg, alwaar alle zondagen de bals champêtres onder eene daartoe expres vervaardigde tent worden gehouden. Doch thans hebben de Fransche boerinetjes en boeren geen lust daartoe, dewijl het te vol militairen ligt. Men heeft hier aanzienlijke boerderijen of op zijn fransch gezegd fermes. De menschen zijn hier zeer wellevend en vriendelijk en schijnen zeer met ons ingenomen. In dit dorp heeft men nog eene oude abdij, die thans onbewoond is. De ruines zijn nog aanweezig en leeveren een pittoresk gezigt. Men wandelt over dezelve heenen. Alles is met boomen en groen bewassen; van binnen is meest alles ingevallen. De tuin is zeer groot en schijnt vrijwel aangelegd te zijn geweest, doch thans is alles wild en woest, daar de allées in het bosch meest alle zijn digtgewassen. Alles is door een hooge en sterke muur omgeeven. Hier schreef ik mijn naam op eene der platanen agter de ruïne.

20 Aug.

Ik ging deeze morgen met mamzel Aurelie naar de mis, doch verstond er niet veel van. De kerk beteekent niet veel en is niet zeer fraaij gedecoreerd.

21 Aug.

Heden wierd er een plan tot een feest op den 24 Augustus gemaakt, zijnde de verjaardag van onzen Koning. De majoor van Schelle en luitenant Lutjes komen bij ons dineeren en wij amuseeren ons heel wel. Ik heb weder de wagt met Tinco.

22 Aug.

Weder niet veel bijzonders, als dat wij dezen nagt twee deserteurs, die naar Valenciennes wilden onder het geleide van een mijnwerker hebben opgeligt en naar de wagt gebragt, die heden voormiddag met eenige manschappen naar den Staf zijn opgebragt.

24 Aug.

Heden vierden wij een luisterrijk feest ter gelegenheid van des Konings verjaardag. Des morgens wapperden de Oranje- en Hoilandsche vlaggen aan hooge staken, vastgemaakt voor de deur van onze societeit, alwaar dien dag een diner zoude plaats hebben, waarop de meeste van onze compagnie geteekend hadden en hetgeen ieder groot veertien francs moest kosten. Onze colonel van Hulstein, de capitein Sloet, luitenant Prins, de doctor van het bataillon en onze capitein en lieutenants waaren hierbij geinviteerd. Onze colonel konde echter niet van de partij jouiseren, dewijl hij bij den generaal was gevraagd. De tent achter huis was thans met veel smaak met groene feston en guirlandes versierd en met papieren lampions van allerhande couleuren rondsom verligt. Aan ijdere stijl van deeze tent waaren onze sabels kruisling over elkander gehangen, op de manier van trophèen, hetgeen een zeer aardige vertoning opleverde. Het orchest, hetwelk in het midden van deeze tent op eene stellagie stond, was rondsom behangen met oranje echarpes van de officieren, waartusschen de beide trommen, de halve maan- en de quartier-vlag van de compagnie op eene zeer smaakvolle manier waaren geplaatst. De tafel, uit groot 40 couverts bestaande, was van alles rijkelijk voorzien en met heel veel smaak geordonneerd; de wijn was excellent en de vroolijkheid algemeen. Van der Aa deed de honneurs en stelde onderscheidene conditia in, bij ieder van welke hij een zeer aardig versje reciteerde. Om kort te gaan, dit feest liep tot aller genoegen af en duurde tot laat in den morgen. Hoewel de meesten door den zoeten wijn waaren bevangen, liep alles evenwel zonder heel veel onaangenaamheden af. Twee wierden op een kar naar huis gebragt. De wagt was mede van buiten met groen behangen en de oranjevlag wapperde boven uit het venster; een toepasselijk versje door Tous-saint, een der jagers gemaakt, was voor de deur der wagt, tusschen het groen in geplaatst; aan de Heeren van de wagt wierd ook gelegenheid gegeven om zich aldaar vrolijk te maken.

Jenlain, 14 Sept.

Heden weder het gewoon appel te 7 uur voor des capiteins woning aan de chaussé, op het uiterste eind van het dorp gelegen. Onder het gaan derwaarts hoorde ik, dat onze camaraad Schmitz een zeer siegte nagt had gehad en dat men aan zijne opkomst twijfelde. Dewijl Otterlo, die tot dusverre als compagnie-doctor had gefungeerd en den patient dagelijks besogt, het niet voor zijne reekening durfde neemen, wierd de doctor van het bataillon gehaald, die de zieke zeer erg vond. Men vleijsde zich heden, dat de crisis zoude komen, dan helaas, het was een zeer kwaadaardige zenuwkoorts, waarvan de gevolgen alreede klaar waaren vooruit te zien. Hij was alreede buiten kennis en zodanig verzwakt, dat hij als een kind moest worden behandeld.

16 Sept.

Heden was het eene treurige dag voor ons allen, daar hij bestemd was om het stoflijk overblijfsel van den heer Schmitz ter aarde te bestellen. Des namiddags te 2 uuren zou deeze treurige plechtigheid met militaire honneurs plaats hebben en de gansche compagnie benevens de officieren, de heer colonel en andere aldaar liggende officieren van de pontonniers zouden het lijk tot aan het graf vergezellen. Het lijk wierd voorafgegaan door den fourier van Schelle, de majoor van de halvemaanblazers en door 5 halvemaanblazers gevolgd, alle benevens de officieren en manschappen met zwart krippen floers aan den arm, vervolgens twee tamboers, wier trommen alsmede de halve maanen met zwart waren overdekt, en dus een treurig dof geluid gaven. Hierop volgde een pelotton van 12 man met de geweeren overdekt onder den linker arm, gecommandeerd door den eersten sergeant. Bij dit pelotton had ik mede de eer te assisteren. De overige jagers volgden in groot uniform met hun zijdgeweer. Het lijk werd gedragen door 8 jagers. Aan weerskanten der kist was de sabel en scheidde van den overledene geplaatst. Bij het uitdragen van het lijk en toen het op de baar gezet wierd, wierd er een generaal salvo gegeven. Vervolgens avanceerde de trein langzaam en statig. Een treurig muzijk bestaande uit halve maanen, afgewisseld door het doffe geluid der trom liet zich van tijd tot tijd hooren. Bij het kerkhof gekomen, wierd het lijk rondom de kerk gedragen en vervolgens bij den reeds daartoe gegraven kuil op een afgelegene ongewijde plek gronds, nedergezet. Zodra de kist van de baare geligt was, geschiedde er

weder eene generale decharge uit het klein geweer. Daarop formeerde zich de trein in een halve kring en de heer van der Aa, als daartoe verzogt, reciteerde een treffende en aandoenlijke lijkrede in dichtmaat bij het graf van den overledene. Overal heerschte een plechtige stilte en stille traanen door snikken afgebroken, gaven genoegzaam te kennen, hoezeer een ieder der aanwezende, de colonel zelven, benevens de overige officieren, zelfs eenige der bijzijnde Fransche boeren, waren getroffen. Inzonderheid verdient het gedrag van twee fransche vrouwen, welke de overledene zoo getrouw en menschlievend in zijne ziekte hadden opgepast en niettegenstaande de besmetting bij hem hadden gewaakt, met lof hier gemeld te worden. Zij zijn hiervoor ook goed beloond. De zonderlinge manier van lijken te bekleeden in een wit linnen zak, zodat men niets van de gedaante noch het hoofd konde beschouwen en hetgeen tot de voeten gesloten was, liep ons in het oog. Doch deze gewoonte wierd thans op order van den capitein niet gevolgd, maar zoals bij ons de gewoonte was. Na het verrichten deezer treurige plechtigheid en om het leed een weinig te verzetten, begaaven wij ons naar het coffijhuis.

30 Sept. ¹⁾

Wij trokken om Brussel heen en hielden een moment bij een herberg buiten de stad stil. Hier zag ik van verre het Statenjagt liggen en ging met Boelens en van Breugel daar een visite doen bij den heer Rengers en van Hambroek, die ons zeer vriendelijk ontvingen en alwaar wij een boterham met een stuk rundviesch aaten en ons met een goed glas wijn verfrischten. De compagnie was reeds vooruit, doch ik haalde dezelve bij Trois Fontaines weder in. Hier hielden wij ons eenigen tijd op en marcheerden van daar naar Eppichem alwaar wij vernagten. Biersma en ik wierden een goede 3 quartier uurs van dit dorp gebilletteerd bij een boer. De man heette Jean Baptist Janssens, een geschikte kerel. Na aardappels met spek gegeten te hebben, begaven wij ons op een goed strooleger, in den hoek van de kamer gespreid, ter rust en sliepen als roozen. Hier hielden wij rustdag.

Zondag 1 October. .

Wij hadden den vorigen dag reeds afspraak gemaakt om heden met de berge naar Brussel te vaaren en deeze stad eens op ons

¹⁾ Ze zijn nu op den terugweg naar huis.

gemak te bezien. Wij gingen dus heden morgen reeds vroegtijdig met ons vieren op een karreke naar Trois Fontaines rijden en daar in de berge, en zoo naar Brussel en bezagen de stad, het paleis van den koning, dat van den keizer van Rusland, de marquis de Atte, de St. Gedulakerk, waarin twee prachtige tombes, een van den marquis de Motte en van den graaf de Roze, alsmede de acht op doek fraaij geborduurde schilderstukken, waarvan één het steelen der hostie verbeelde, het bijzonder fraaije Mariabeeld, de 12 Apostelen alle meer dan levensgroot, het graf van den Zaligmaker en meer andere fraaijgheden, welke deeze kerk verzierden en welke wij alle zo maar ter loops konden beschouwen. Van hier gingen wij het park beschouwen, zijnde een uitmuntende schoone wandelplaats op het beste gedeelte der stad gelegen, van rondsom omringd van de prachtigste gebouwen. Onder meer anderen muntte het paleys van onzen Koning, het hotel van Keizer Alexander, dat van den Marquis d'Assche, wel het meest uit. Vandaar gingen wij in het café Imperial dicht aan het park gelegen een borrel drinken en zagen vandaar den Keizer van Rusland en onzen Erfprins benevens meer hoge personadien in hunne prachtige rijtuigen uitrijden naar het slagveld van Waterloo, begeleid van de gardes d'honneur te paard, alle prachtig uitgedoscht en uit de voorname adel van Brussel bestaande. Des middags gingen wij bij een restaurateur vrij goed en goedkoop dineeren en des avonds de illuminatie die er in de Alleé Verte ter eere van den Keizer Alexander en onzen Koning zoude plaats hebben, bijwonen. Dit was het aangenaamste en vrolijkste toneel, hetwelk ik nog ooit in mijn leeven heb bijgewoond. Deeze Alleé welke lijnrecht loopt en wel een groot half uur lang is, was aan weerskanten door lampions, die aan de boomen gehangen waren verligt, hetgeen een prachtig gezigt in de verte opleeverde. Op het ander einde was een soort van casteel, mede van latwerk gemaakt, waarin men het naamcijfer van den Keizer en Koning door lampions van verschillende couleuren zag uitkomen. Een fraaij orchest van musicanten hier agter geplaatst, deed een bijzonder fraaije musiek hooren. De toeloop van menschen was oneindig. De menigte van fraaije equipages, waarvan de meeste met vier paarden bespannen, het bijzonder modern makelij en de fraaij gekleede dames, welke daarop zaten, kortom de meenigte nieuwsgierigen, welke zich daar hadden verzameld om de hooge personadien aldaar op te wagten, die alle momenten van het

casteel Schoonenburg bij het dorp Laken gelegen terug wierden verwagt, alwaar dien middag een prachtig diné had plaats gehad, dat gezigt zeg ik was eenig in zijn soort. Niet lang duurde het of de vorstelijke personadiën naderden alle in hunne prachtige opene reiskoetsen gezeten, zeer plechtstatig en stapvoets begeleid en omringd door een detachement gardes d'honneur en van een ontelbare menigte gepeupel. Ik had gelegenheid den Keizer van Rusland meer dan een quartier van zeer nabij te zien. Zijn edel en schoon manlijk gelaat teekende vriendelijkheid en grootmoedigheid. Van tijd tot tijd sprak hij met de meenigte en gaf door teekenen met zijn hoofd de goedkeuring aan het volk te kennen. Telkens hoorde men het geroep van vive L'Empereur Alexandre of vive L'Empereur magnanime en dan eens vive le Roi. Na alles op ons gemak bekeeken te hebben en reeds moede zijnde van al dat dreutelen, gingen wij op het einde deezer alleé aan de overkant der rivier bij de opreed naar Laken in een herberg een glas bier drinken en na hier wat te hebben uitgerust weder des avonds te 11 uur op weg naar Eppichem.

Een brief van Boëtius Epo

medegedeeld door

Dr. J. S. VAN VEEN.

Rerum nostrarum Frisicarum commentariis ante multos iam annos a me institutis, Viri clarissimi, non esse mihi pretereundum iudicavi, quin amplissimus ordo vester ante operis perfectionem de nostris his conatibus certior redderetur, at quoniam praeter alia plurima per universum Frisiorum nomen, quod ad Noviomagenses usque meridiem versus fuit olim protensum et orientem versus multo longius gesta; praeter civitatum et castellorum et monasteriorum et pagorum origines praeter varias illius reipublicae mutationes et vicissitudines et praeter alia infinita, quae ex vetustissimis antiquitatum nostrarum monumentis vel hactenus eruere potui vel brevi meo eruturum confido, datis ad omnia non solum. Frisiae veteris universae sed et